

Mozart ja ooppera

Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791), musiikin ihmelapsi, syntyi Salzburgissa, joka oli itsenäinen ruhtinaspiispan hallitsema kaupunki eikä vielä tuolloin osa Habsburgien keisarikuntaa. Mozart sai opetusta varhain isältään, viulisti ja säveltäjä Leopold Mozartilta. Mozartin monista matkoista ympäri Eurooppaa ja esiintymisistä eri hoveissa on lukuisia kuvauksia. Mozartin vaiheita on popularisoitu myös romaaneissa, näytelmissä ja elokuvissa. Yhteistä kuvauksille on Mozartin elämän tietynlainen naiivi helppous, sekä hänen ainakin jonkinasteinen sopeutumattomuutensa Salzburgin arkkipiispan hovimuusikoksi.

Mozart muutti Wieniin 1781. Ryöstö Seraljista (ensimmäinen saksankielinen ooppera) oli hänen ensimmäinen menestyksensä keisarillisessa hovissa. Vuonna 1786 Mozart eli säveltäjänä ja muusikkona suosionsa huipulla Wienissä. Hän etsi jatkuvasti hyvää oopperalibrettoa. Mozart ryhtyi säveltämään Figaron häitä saatuaan Lorenzo da Pontesta ensiluokaisen libretistin. Yhteistyö jatkui myös oopperoiden Don Giovanni ja Così fan tutte parissa. Tuloksena oli kolme koomista oopperaa, jotka ovat edelleen monen mielestä ylittämättömiä mestariteoksia alallaan.

Mozartin merkittävimmät oopperat:

Idomeneo (1781 München)
Ryöstö Seraljista (1782 Wien)
Figaron häät (1786 Wien)
Don Giovanni (1787 Praha)
Così fan tutte (1789 Wien)
Taikahuilu (1791 Wien)
Tituksen lempeys (1791 Praha)

Mozart sävelsi kaikkiaan parisenkymmentä oopperaa: ensimmäisen 11-vuotiaana, viimeiset kuolinvuonnaan.

Mozart: Don Giovanni (1787)

Figaron häiden menestyksen seurauksena alkuvuodesta 1787 Mozart sai uuden oopperatilauksen Prahnan teatterinjohtaja Pasquale Bondinilta. Teknisten vaikeuksien takia jouduttiin ensi-iltaa kreivi Nostitzin teatterissa ensin siirtämään, kunnes 29. lokakuuta ooppera näki päivänvalon. Prahalaisten innostus oli myös tällä kertaa suuri ja Mozartia juhlittiin kovasti. Toisin oli seuraavana vuonna Wienissä, jossa esitykset eivät olleet samanlaisia menestyksiä. Italialaisten säveltäjien ote hovin musiikkielämässä oli taas vahvistunut vaikuttaen ilmeisesti myös keisarin makuun. Mozart teki oopperaansa muutoksia Wieniä varten siinä määrin, että nykyään puhutaan eri versioista (Prahnan ja Wienin versiot).

Don Giovannin alanimike Drame giocoso merkitsee komediaa, mutta aivan kuten Figaron häissä, Mozart kykenee tässäkin teoksessa yhdistämään komedialliset ja vakavat sävyt. Siirtyminen tunnelmasta toiseen on saumatonta, koska kaikki tapahtuu

luontevasti musiikissa. Aarioita tasapainottavat ensemble-numerot, ja instrumentaatio laajenee tarvittaessa mm. pasuunoilla (kivinen vieras) tai näyttämöyhtyeellä. Suoranaista musiikillista ajankuvaa on 1. näytöksen tanssiaiskohtauksessa, jossa Mozart samanaikaisesti antaa kolmen erilaisen ja eri säädyille kuuluvan musiikin, menuetin, kontratanssin ja talonpoikaistanssin soida yhtäaikaan. Toisen näytöksen pöytämusiikki sisältää taas sitaatteja tuon ajan kolmesta suositusta oopperasta, joista yksi on myös Mozartin oma Figaron häät.

Don Juan, tarina paheellisesta hamesankarista, on alunperin kastilialainen kansansatu. Aihe oli kiinnostanut Mozartia jo ennen Prahan tilaustakin. Hän ilmeisesti tunsu entuudestaan useita aiheeseen sävellettyjä näyttämöteoksia, mm. Gluckin samannimisen pantomiimin. Libretisti Lorenzo da Ponte joutui muokkaamaan tekstiä säveltäjän toivomusten takia vielä sävellysvaiheessa moneen otteeseen niin Prahassa kuin Wienissäkin. Vaikuttaa myös siltä, että Mozart aikoi itse kääntää oopperaa saksan kielelle.

Roolit:

Don Giovanni	-	Baritoni	Donna Elvira	-	Sopraano
Donna Anna	-	Sopraano	Leporello	-	Basso
Don Ottavio	-	Tenori	Masetto	-	Basso
Il Commendatore	-	Basso	Zerlina	-	Mezzosopr.

Kuoro: maalaisia - musikantteja - palvelijoita

Juonitiivistys:

Ikuinen naistenmetsästäjä Don Giovanni, surmaa korkean virkamiehen ahdistellessaan naamioituneena tämän tytärtä Donna Annaa. Don Ottavio, Annan sulhanen tulee myöhässä paikalle.

Jonkin ajan kuluttua morsiuspari tapaa kadulla Don Giovannin, mutta pian Donna Annaa ryntää varoittamaan Donna Elvira, yksi petetyistä naisista. Don Giovannin poistuttua Donna Anna huomaa tunnistavansa murhaajan äänen. Don Ottavio lupaa kostaa morsiamensa puolesta. Sopiva tilaisuus kostolle tulee Don Giovannin omassa linnassaan järjestämissä tanssiaisissa, jonne Don Ottavio ja Donna Anna ja Donna Elvira saapuvat naamioituneina.

Don Giovanni on kutsunut linnaansa myös talonpoikaisparin Zerlinan ja Maseton. Samana aamuna hän oli jo yrittänyt viettelä Zerlinan, mutta senkin oli Donna Elvira estänyt. Tanssiaisten pyörteessä Don Giovanni onnistuu eksyttämään Maseton ja saa lukittua Zerlinan makuukamariinsa. Avunhuudot hälyttävät muut paikalle. Leporello joutuu ottamaan syyllisyyden isännältään niskoilleen, mutta Don Ottavio ja naiset riisuvat naamionsa ja paljastavat Don Giovannin kavalat aiheet. Kaaoksessa Don Giovanni ja Leporello pääsevät karkuun.

Toinen näytös:

Don Giovannin uusi uhri on Donna Elviran kamarineiti, jonka suosioon lurjus pyrkii serenadin avulla Leporelloksi pukeutuneena. Parvekkeelle ilmestyykin Donna Elvira itse: hän antaa uusien toiveiden vallata sydämensä, mutta tunteeton Don Giovanni käyttää vain tilaisuutta hyväkseen. Hän lähettää Leporellon tapaamaan hämärässä Donna Elviraa herrakseen pukeutuneena, jotta voisi itse toimia vapain käsin. Ensimmäiseksi hän antaa löylytyksen Masetolle.

Leporello törmää tapaamisessaan Don Ottavioon ja Donna Annaan sekä Masettoon ja Zerlinaan. Petkus paljastuu, ja Leporello pääsee vaivoin karkuun. Hän tapaa Don Giovannin hautuumaalla, missä tämä nauraen kertoo narranneensa myös palvelijansa morsianta valepuvullaan. Samassa kaikuu ääni, joka käskee lurjusten jättää kuolleet rauhaan ja poistua paikalta. Se tulee Donna Annan isän, Komtuurin, hautapatsaasta. Don Giovanni nauraa ja käskee kauhistunutta Leporelloa kutsumaan patsaan illalliselle luokseen, mihin patsas lopuksi antaa myöntävän vastauksen.

Illallispöytään ilmestyy ensin Donna Elvira, joka pyytää polvillaan Don Giovannia luopumaan irstaasta elämästään ja palaamaan hänen luokseen. Isäntä lähettää naisen ivanaurulla tiehensä. Kun tämän kirkaisu kuuluu pian ulkoa, saa Leporello mennä katsomaan, mistä on kysymys. Hän tulee vavisten takaisin: kivinen vieras on todella noudattanut kutsua ja on matkalla taloon.

Patsas astuu sisään ja antaa Don Giovannille viimeisen mahdollisuuden katua ja pelastaa siten sielunsa. Paatunut roisto kieltäytyy kuitenkin sisukkaasti, minkä seurauksena maa avautuu ja liekit nielaisevat hänet. (1. loppu) Don Ottavio, Masetto ja naiset ryntäävät paikalle, mutta heidän kostonhimonsa lauhtuu, kun Leporello kertoo kauhuissaan tapahtuneesta. Kaikki jäävät pohtimaan tarinan moraalia. (2. loppu)

Video:

Zürichin ooppera (2001), joht. Nikolaus Harnoncourt
ohj. Jürgen Flimm

Don Giovanni	-	Rodney Gilfry
Leporello	-	László Polgár
Masetto	-	Oliver Widmer
Don Ottavio	-	Roberto Saccà
Donna Anna	-	Isabelle Rey
Donna Elvira	-	Cecilia Bartoli
Zerlina	-	Liliana Nikiteanu
Il Commendatore	-	Matti Salminen

Alkusoitto

1. näytös:

- Ensemble (5.48): Leporello odottelee nyrpeänä isäntäänsä Donna Annan, Comendatoren tyttären talon ulkopuolella. Pakeneva Don Giovanni surmaa Donna Annan isän.
- 11.50: Duetto: Donna Anna ja Don Ottavio löytävät kuolleen il Commendatoren. Anna pyörtyy järkytyksestä. He kiroavat paenneen murhaajan ja Don Ottavio lupaa kostaa Donna Annan puolesta.
- 19.10 Resitatiivi: Leporello moittii isäntänsä elämäntapoja, mutta joutuu peräytymään. Aaria: Don Giovanni "aavistaa" hienon naisen läheisyyden, mutta kyseessä onkin hänen itsensä pettäjä, vihaa tihkuva Donna Elvira
- 24.35 Resitatiivi: Donna Elviran syytökset ja Don Giovannin puolustelut ja karkaaminen
- 27.37 Aaria: Leporellon kuuluisa "luetteloaria", jossa isännän valloitukset käyvät ilmi Donna Elviralle.
- 33.45 Kuoro: Zerlinan ja Masetton häiden juhlintaa
- 35.15 Resitatiivi: Don Giovanni ottaa hääparin suojelukseensa ja kutsuu heidät puolipakolla palatsiinsa, vain Masetto vastustelee.
- 37.34 Aaria: Masetton raivo nöyryytyksen takia
- 39.40 Resitatiivi ja duetto: Don Giovanni viettelee viatonta Zerlinaa, joka vastustelee vain puoliksi.
- 45.30 Resitatiivi: Donna Elviran tulo paikalle keskeyttää valloituksen.
- Aaria: Donna Elviran varoitus Zerlinalle
- 47.38 Resitatiivi: Don Ottavio ja Donna Anna pyytävät apua Don Giovannilta. Taas Donna Elvira tulee varoittamaan.
- Ensemble: Donna Elvira kertoo kuka hän on. Don Giovanni yrittää saada hänet näyttämään hullulta Don Ottavian ja Donna Annan silmissä. Nämä ovat epävarmoja. Resitatiivi: Don Giovanni paljastaa itsensä vahingossa Donna Annalle, joka tunnistaa hänen äänensä.
- 53.30 Accompagnato: Donna Annan on kerrottava Don Ottavioille kamppailustaan öisen tunkeutujan kanssa, jota hän nyt epäilee Don Giovanniksi ja joka siis murhasi hänen isänsä.
- Aaria: Donna Anna vaatii Don Ottaviota kostamaan Don Giovannille.
- 1.01.10 Resitatiivi ja aaria: Don Ottavio lupaa kostaa ja laulaa uhrautuvasta rakkaudestaan Donna Annaan

- 1.06.20 Resitatiivi ja aaria: Leporello kertoo kyllästyneenä, miten hän toimi isäntänä Masettolle ja Zerlinalle. Don Giovanni aloittaa omat juhlansa, josta ei puutu juomia eikä huvituksia. „Samppanja-aria“
- 1.09.28 Resitatiivi ja aaria: Zerlinan ja Masetton riitelyä sekä Zerlinan lepyttelyaria
Resitatiivi: Don Giovanni on tulossa.

- 1.15.39 Finaali: Ensemble ym.: Masetto ja Zerlina riitaantuvat uudestaan. Don Giovannin juhlat alkavat. Don Giovanni piirittää uudestaan Zerlinaa, mutta Masetto estää aikeet tällä kertaa. Don Giovanni vie heidät juhliin, sillä aikaa kun Donna Elvira johdattaa Donna Annan ja Don Ottavion naamioituneina juhliin. He saavat kutsun Leporelloilta. Kolmikko, "koston enkelit", toivovat taivaan suojelusta aikeilleen.

Tanssi on alkamassa, vain Masetto murjottaa. Vieraat kiittävät anteliasta isäntää nostamalla maljan "vapaudelle". 1.27.06 Menuetti - kontratanssi - talonpoikaistanssi (kaikki samanaikaisesti!), samalla kun Don Giovanni kaappaa Zerlinan, jonka huuto keskeyttää juhlinnan. (1.29.27)

Leporello saa kantaa syyn, mutta naamioidut vieraat eivät mene lankaan. He paljastavat henkilöllisyytensä Don Giovannille ja uhkaavat tätä. Pahantekijä horjuu, mutta pääsee karkuun.

2. näytös:

- 1.34.20 Don Giovannin ja Leporellon duetto: Leporello haluaa jättää herransa.
- 1.37.50 Ensemble: Don Giovanni ja Leporello huijaavat ikkunaan ilmestyvää Donna Elviraa ja saavat tämän suostumaan tapaamiseen, jonne menee Leporello Don Giovannina
- 1.45.40 Don Giovannin serenadi palvelustytölle mandoliinin säestyksellä.
- 1.48.05 Tilaisuuden keskeyttävät Masetton miehet, jotka etsivät Don Giovannia. Tämä huijaa heidät muualle Leporelloksi naamioituneena (aria) ja antaa Masettolle löylytyksen.
- 1.55.18 Zerlina kuulee Masetton avunhuudot ja tulee antamaan "ensiapua": Zerlinan aria
- 1.59.00 Resitatiivi ja Ensemble: Leporello yrittää karkuun Donna Elviran seurasta, mutta Donna Anna ja Don Ottavio ja pian myös Masetto ja Zerlina saapuvat ja petos paljastuu. Lopulta Leporello kaadettuaan kaiken syyn isäntänsä niskoille pääsee karkuun.
- 2.10.10 Don Ottavio vakuuttuu Don Giovannin syyllisyydestä murhaan, ja lupaa kostaa. Hän rauhoittaa Donna Annaa aariassaan.
- 2.15.10. Accompagnato ja aria: Donna Elviraa on jälleen petetty; hän alkaa vihdoin nähdä Don Giovannin pahuuden. Silti hänen rinnassaan on vielä myötätuntoa jäljellä.
- 2.23.00 Resitatiivi ja ensemble: Don Giovanni ja Leporello tapaavat yöllä hautausmaalla. Komtuurin patsas vaatii yhtäkkiä moraalittomuudelle loppua. Don Giovanni kutsuu komtuurin illalliselle ja Leporellon kauhuksi patsas vastaa myöntävästi.
- 2.32.00 Resitatiivi, accompagnato ja aria: Donna Annan ja Don Ottavion avioliiton viivytys kiristää heidän välejä, mutta Donna Anna lupaa uskollisuuttaan.
- 2.39.25 Ensemble: Don Giovannin illalliset pöytämusiikin kera (mm. Figaron häät).
- 2.44.14 Ensemble: Donna Elvira saapuu vetoamaan Don Giovanniin, mutta tämä vain pilkkaa häntä.
- 2.47.40 Ensemble: "Kivinen vieras" saapuu illalliselle. Leporello on kauhuissaan, mutta Don Giovanni torjuu viimeisen mahdollisuuden tehdä parannuksen. Tilinteon hetki koittaa.